

УДК 371.13:37.013.42

Іваній І. В.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ І ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ФАХІВЦЯ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті на засадах компетентнісного підходу розглянуто базові поняття, які визначають сутність здоров'язбережувальної компетентності й професійної культури фахівця фізичного виховання. Показано, що здоров'язбережувальна компетентність є результатом сформованої на основі професійної культури якості фахівця, яка забезпечує можливість вирішення соціально-професійних завдань, спрямованих на ефективне розв'язання широкого спектру проблем формування, збереження і зміцнення здоров'я та організації здорового способу життя вихованців у процесі професійної і суспільної діяльності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, здоров'язбережувальна компетентність, професійна культура, фахівець з фізичного виховання, соціально-професійна діяльність.

Постановка проблеми. Модернізація фізкультурної освіти в сучасних соціокультурних умовах здійснюється в напрямку її переорієнтації з пріоритетів фізкультурно-спортивних – на фізкультурно-оздоровчі цілі й зміст, загальну рекреаційну функцію, гуманістичну, культуроформуючу сутність фізкультурно-освітньої реальності. Це детермінує новий зміст професійної діяльності фахівця з фізичного виховання на основі сформованої у нього професійної компетентності, зокрема, здоров'язбережувальної та професійної культури. Отже, формування здоров'язбережувальної компетентності та професійної культури фахівця з фізичного виховання визначається сучасними тенденціями розвитку фізкультурної освіти і є актуальною проблемою в педагогічній теорії та практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науці розроблено теоретичне підґрунтя для розв'язання зазначеної проблеми. Так, теоретичні й методичні засади компетентнісного підходу в системі вищої та загальної середньої освіти висвітлено в працях Н. Бібік, І. Зимньої, І. Єрмакова, В. Лозової, Х. Мюнклера, А. Хуторського та ін. Професійна культура як педагогічна категорія має наукове розв'язання у дослідженнях В. Гриньової, І. Ісаєва, А. Маркової, С. Сисоєвої, В. Ясвіта та ін.

Аналіз літературних джерел свідчить, що незважаючи на постійний інтерес учених до зазначеної проблеми, в дослідженнях приділяється увага формуванню професійної компетентності та культури учителів різного фаху, а досліджень у цьому напрямі стосовно фахівців з фізичного виховання недостатньо. При достатньо глибоких розробках теорії фізичної культури й теоретичних підходів щодо формування фізичної культури особистості (огляд досліджень з цих питань представлено в роботі [8]), проблема формування здоров'язбережувальної компетентності та професійної культури фахівця з фізичного виховання не знайшла належного відображення в дослідженнях.

Незважаючи на безумовну позитивну оцінку переорієнтації визначення результату фізкультурної освіти виникає питання: як формування здоров'язбережувальної компетентності співвідноситься з розвитком професійної культури майбутнього фахівця у процесі навчання. Лише в окремих публікаціях ця проблема розглядається в загальному аспекті. Так, у роботі [2] розглянуто поняття здоров'язбережувальної компетентності студента в соціально-педагогічному аспекті, у роботі [7] розкрито структуру професійно-педагогічної культури фахівця з фізичного виховання та спорту з позицій компетентнісного підходу, у роботі [10] акцентується увага на те, що високий рівень здоров'язбережування фахівця детерміновано його прагненням інтенсифікувати розвиток духовного здоров'я у взаємозалежностях з культурою діяльності.

Отже вирішення проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності й професійної культури фахівця з фізичного виховання вимагає відповідних наукових пошуків. Зокрема, відсутні загально визнані трактування сутності здоров'язбережувальної компетентності й професійної культури фахівця фізичного виховання та їх взаємної обумовленості.

Мета статті – розкрити сутність понять "здоров'язбережувальна компетентність" і "професійна культура" фахівця з фізичного виховання та здійснити порівняльний аналіз їх визначення.

Результати дослідження. На основі теоретичного аналізу праць зарубіжних учених Б. Оскарсона, В. Хутмаєра та ін., російських дослідників В. Краєвського, А. Хуторського, вітчизняних науковців О. Овчарук, О. Пометун та ін. визначено, що у сучасних умовах компетентнісний підхід розглядається більшістю вітчизняних і зарубіжних вчених як один із пріоритетних у професійній освіті. З'ясовано, що

поняття "компетентність" є предметом наукової дискусії і розглядається як комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок, як інтегративна характеристика, що містить у собі готовність до цілепокладання, дії, оцінки, рефлексії. Визначено, що компетентність особистості проявляється в самостійній діяльності, є ширшим за поняття "знання, уміння, навички", охоплює не тільки когнітивну й операційно-технологічну сфери, а й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову [9].

Науковці І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун вказують, що найбільш широкими за змістом є "надпредметні" ("ключові") компетентності, які є синтетичними, тобто такими, які поєднують певний комплекс знань, умінь та ставлень, що набуваються протягом засвоєння всього змісту освіти [6]; характеризуються поліфункціональністю, надпредметністю, міждисциплінарністю, спрямованістю на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції. Ключові компетентності, здебільшого, містять у собі загальнопредметні компетентності, які визначаються для кожного предмета і розвиваються протягом усього його вивчення, та спеціальнопредметні компетентності, що формуються протягом певного терміну навчання, тобто є стадіями, рівнями набуття загальнопредметних компетентностей [9].

Узагальнення підходів відомих науковців О. Євсюкова, В. Краєвського, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Лозової та ін. до визначення змісту й умов формування професійної компетентності фахівця дозволяє інтерпретувати здоров'язбережувальну компетентність фахівця з фізичного виховання як певне особистісне новоутворення, формування якого відбувається у процесі реалізації сукупності навчальних і виховних систем під час професійної підготовки, а також як складник його професійної компетентності. Професійна компетентність фахівця з фізичного виховання пов'язана з розв'язанням широкого кола соціальних, культурологічних, психологічних, фізіологічних та інших проблем і в широкому аспекті – це сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, особистісних якостей фахівця, діалектичний перебіг яких забезпечує ефективність та результативність професійної діяльності [7, с. 48]. Поєднання інструментарію компетентнісного й культурологічного підходу (Л. Вовк, І. Зимня, М. Каган та ін.) до професійної освіти дозволило визначити зв'язок здоров'язбережувальної компетентності фахівця фізичного виховання з іншими особистісними утвореннями. Встановлено, що вона є однією із ключових компетентностей, яка більш широко забезпечує здатність людини здійснювати культуродоцільні, поліфункціональні, поліпредметні види діяльності, ефективно розв'язувати завдання професійного й соціокультурного спектру.

В основу визначення сутності здоров'язбережувальної компетентності фахівця з фізичного виховання покладено теоретичні направленні вчених про феномен фізичної культури особистості, культури здоров'я та професійної компетентності фахівця.

За Ю. Євсєєвим, "фізична культура – це частина (підсистема) загальної культури людства, яка являє собою творчу діяльність по засвоєнню минулих і створенню нових цінностей переважно у сфері розвитку, оздоровлення і виховання" [4, с. 174]. Б. Шиян визначає фізичну культуру як "сукупність досягнень суспільства у раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного удосконалення людини" [12, с. 23]. Розглядаючи фізичну культуру у більш вузькому значенні, Б. Шиян визначає "фізичну культуру особистості" як "сукупність властивостей людини, які набуваються у процесі фізичного виховання і вираження в її активній діяльності, спрямованій на всебічне удосконалення своєї фізичної природи та ведення здорового способу життя" [12, с. 24]. На думку В. Горашука [3] та ін., культура здоров'я особистості – це важливий складовий компонент її загальної культури, обумовлений матеріальним і духовним середовищем життєдіяльності суспільства, що виражається в системі цінностей, знань, потреб, умінь і навичок щодо формування, збереження і зміцнення здоров'я. М. Віленський при визначенні сутності фізичної культури фахівця з фізичного виховання вказує, що вона інтегрує знання трьох важливих універсальних вимірів людського існування, які пов'язані з духовно-пізнавальним опануванням дійсності; здатністю до ціннісного, аксіологічного відношення до світу, фізичної культури; здатністю до соціально-діяльнісного перетворення себе [1, с. 68].

Отже, потрібно виходити із того, що однією із цілей сучасної фізкультурної освіти (навчання і виховання) є сприяння розвитку здоров'ястворюючої, здоров'ятворчої основи професійної культури особистості через формування:

- фізичної культури особистості (культури рухів: розвиток фізичних здібностей, морфофункціональних можливостей організму через формування рухових навичок; формування фізкультурних знань, відповідних професійно-педагогічних умінь, інтересів, потреб, мотивацій, світогляду і т.п.);

- гуманітарної культури особистості (пізнавальної, комунікаційної, інформаційної і т.д.);

- культури здоров'я й безпеки життєдіяльності (в процесі реалізації оздоровчої, рекреаційної, реабілітаційної, побутової й професійної діяльності).

Такий підхід до розвитку фізкультурної освіти майбутнього фахівця є доцільним у реалізації культууроутворюючої та оздоровчої функцій фізичної культури (В. Горашук [3], Б. Шиян [12] та ін.). Слід відзначити, що ідея поєднання формування професійної чи інших видів компетентності з розвитком

професійної культури притаманна багатьом дослідникам, зокрема І. Зязюну, В. Сластьоніну та ін. Вони одностайні у своїх висновках: професійна культура характеризує фахівця з професійно-особистісного боку і є сукупністю інтегративних характеристик – гуманістичної спрямованості особистості, соціальної відповідальності, творчого педагогічного мислення тощо [11]. Оскільки провідним видом соціокультурної діяльності й основним полем реалізації здоров'язбережувальної компетентності для фахівця з фізичного виховання є професійна діяльність, розглядаємо здоров'язбережувальну компетентність як важливу складову його професійної культури.

Виділення *професійної культури* як атрибутивної властивості професійної групи людей є результатом поділу праці, який виокремлює види спеціальної діяльності (І. Буян, І. Зязюн та ін.) Професія як соціально-культурне явище має складну структуру. В. Гриньова, І. Зарецька, Н. Качуровська та ін. у структурі професійної культури виділяють два блоки: професійно-організаційний (знання, вміння, досвід, майстерність) та соціально-моральний (ціннісне відношення до праці, морально-вольові якості, визначальне відношення до предмету, процесу, засобів, результатів та учасників праці). І. Зарецька професійну культуру визначає як особистісне утворення, яке відображає ступінь оволодіння фахівцем специфічними теоретичними знаннями й практичними вміннями виконання визначеного виду діяльності, що здійснюється ним на основі сформованої системи певних ціннісних та духовних орієнтирів [5, с. 77].

Отже, професійна культура особистості розглядається як інтеріоризований компонент загальної культури, який має властивості цілого та виконує функцію її проектування у сферу професійної діяльності та характеризується розвинутими здібностями до вирішення професійних завдань, тобто розвинутим професійним мисленням та свідомістю фахівця. Ми характеризуємо професійну культуру фахівця з фізичного виховання як вияв його наукового світогляду, професіоналізацією його мислення, сформованістю індивідуального стилю фізкультурно-спортивної діяльності на основі засвоєних життєвих і професійних цінностей, сформованою стійкою професійною позицією та спрямуванням до професійного самоудосконалення. Здоров'язбережувальну компетентність фахівця з фізичного виховання ми визначаємо, як складне інтегроване утворення у цілісній структурі особистості фахівця, складовою його фізичної культури, культури здоров'я та професійної компетентності; результатом оволодіння професією; загальною категорією, що уособлює розвиток соціально-професійної якості, яка пов'язана з професійними, особистісними та соціальними досягненнями й визначає життєву позицію і суспільно корисну діяльність особистості та готовність до ефективного розв'язання нею завдань формування, збереження і зміцнення здоров'я й організації здорового способу життя у процесі професійної діяльності на основі сформованих знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, професійно важливих якостей і здібностей.

Співставлення визначень понять "здоров'язбережувальна компетентність" і "професійна культура" фахівця з фізичного виховання дозволяє стверджувати, що здоров'язбережувальна компетентність – це результат сформованості на основі професійної культури якості фахівця, яка забезпечує можливість вирішення соціально-професійних завдань, адекватно ситуаціям, які виникають у процесі професійної діяльності. Іншими словами, якщо професійна культура – це соціально й професійно детермінований спосіб діяльності, то здоров'язбережувальна компетентність є проекцією цього способу, спрямованого на ефективне розв'язання фахівцем широкого спектру проблем формування, збереження і зміцнення здоров'я та організації здорового способу життя вихованців у процесі професійної й суспільної діяльності.

Висновки. Проведено аналіз теоретичних розробок з проблеми визначення сутності здоров'язбережувальної компетентності й професійної культури фахівця з фізичного виховання та подано порівняння їх визначень. Показано, що здоров'язбережувальна компетентність є результатом сформованості на основі професійної культури якості фахівця, яка забезпечує можливість вирішення соціально-професійних завдань у процесі його діяльності. Професійна культура розглядається як соціально і професійно детермінований спосіб діяльності, а здоров'язбережувальна компетентність як проекція цього способу, спрямованого на ефективне розв'язання фахівцем широкого спектру проблем формування, збереження і зміцнення здоров'я та організації здорового способу життя вихованців.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні структури і змісту здоров'язбережувальної компетентності й професійної культури фахівця з фізичного виховання, обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов їх формування у процесі професійної підготовки.

Використані джерела

1. Виленский М. Я. Качество образования по физической культуре в высшей школе в инновационных проявлениях / М. Я. Виленский // Сборник научных трудов РАЕН, Международный фонд "Знамя Победы". – Москва-Смоленск : "Смядынь". – 2009 – № 4. – С. 62–78.
2. Воронін Д. С. Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті / Д. С. Воронін // Педагогіка, психологія та мед.-біол. проб. фіз. виховання і спорту: наукова монографія за ред. проф. С. С. Ермакова. – Харків : ХДАДМ (XXIII), 2006. – № 2. – С. 25–28.

3. Горашук В. П. Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 40 с.
4. Евсеев Ю. И. Физическая культура / Ю. И. Евсеев. – Ростов Н/Д. : Феникс, 2002. – 384 с.
5. Зарецкая И. И. Профессиональная культура личности: понятийный аппарат педагогики и образования / И. И. Зарецкая. – Сб. науч. тр. /отв. ред. Е. З. Ткаченко. – Екатеринбург : УрГАФК, 1996. – Вып. 2. – С. 72–77.
6. Зимняя И. А. Ключевые компетентности / И. А. Зимняя // Высшее образование. – 2003. – № 5. – С. 12–18.
7. Іваній І. В. Структура професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання та спорту з позицій компетентнісного підходу / Ігор Іваній // Молода спортивна наука України. – 2015. – Т.4. – С. 44–49.
8. Николаев Ю. М. Теория физической культуры : основополагающие тенденции становления и развития / Ю. М. Николаев // Теория и практика физической культуры. – 2014. – № 4. – С. 26–31.
9. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні : Рекомендації з освітньої політики. – К. : "К.І.С.", 2003. – 296 с.
10. Побірченко Н. А. Здоров'язбережувальна феноменологія готовності майбутніх викладачів до професійної діяльності в умовах вищої освіти / Н. А. Побірченко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика [наук.-метод. журн.], 2015. – №4(12). – С. 158–165.
11. Слостенин В. А. О личносно ориентированных технологиях подготовки учителя / В. А. Слостенин, Н. Г. Руденко // Высшее образование России. – 2012. – № 6. – С. 52–61.
12. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – Ч.2. – 248 с.

Ivanii I. W.

HEALTH KEEPING COMPETENCE AND PROFESSIONAL CULTURE OF A PHYSICAL TRAINING SPECIALIST

In the article we consider basic notions on the bases of a competence approach, which determine the essence of health keeping competence and professional culture of a physical training specialist. Competence approach in higher special physical education allows considering professional culture and health keeping competence as the most important educational results of professional training of future physical training specialist.

Health keeping competence is viewed as a complex integrative formation in the structure of specialist's personality which combines professional and personal aspects and is bound by content and functions with humanity culture, physical culture of a person, health culture, determines formation of personal and social-professional quality and the position of physical training specialist. Professional culture of a physical training specialist's personality is considered as an interiorize component of general culture which possesses characteristics of a whole and perform functions of its projecting on the sphere of social-professional activity and is characterised by developed professional thinking and outlook of a specialist.

The idea of combining formation of health keeping competence with the development of future specialist's professional culture in the process of special physical culture education was represented. It has been shown, that health keeping competence is a result of the formation on the basis of professional culture characteristic of a specialist which ensures the possibility of socio-professional tasks solving, adequately appearing in the process of professional activity. Professional culture is a socially and professionally determined way of activity and health keeping competence is a projectionist of this way, which is directed on the effective solution of a wide range of problem formation, preservation and strengthening of health and organization of a health way of living of students in the process of professional and social activity.

Key words: *competence approach, health keeping competence, professional culture, physical training specialist, social-professional activity.*

Стаття надійшла до редакції 17.03.2016 р.